

På vetenskaplig grund

**Museers tillgång
till bibliotek
och forskning**

Svensk
biblioteksförening

National Library
of Sweden

Den här rapporten är utgiven av Svensk biblioteksförening och Kungliga biblioteket.
Text Christine Wallén, Kungliga biblioteket och
Katarina Wiberg, Svensk biblioteksförening
Dnr KB 2020-99

Publikationen kan kopieras fritt och citeras. Vid citering ange källan.

Februari 2020
Grafisk form A. Olas

Museers tillgång till bibliotek och forskning

Innehåll

Inledning	6
Forskning och kunskapsuppbyggnad på museer	6
Museilagen	6
Informationsförsörjning och publicering på museer	6
Vetenskaplig informationsförsörjning och publicering vid statliga myndigheter	6
Undersökningen	8
Studiens syfte	8
Så gick undersökningen till	8
FOMU - Forskning på museer	8
Bakgrund	9
Förutsättningarna för museiforskning i Sverige	9
Forskning och utveckling i offentlig sektor	9
Biblioteksverksamhet på museer	9
Specialbibliotek på museer	9
Vitterhetsakademiens bibliotek	10
Forskningsbibliotekens roll när det gäller publicering	10
Öppen vetenskap	10
Resultat av enkäten	11
Forskning på museer	11
De flesta museerna bedriver forskning	11
Forskningen bekostas av externa medel	12
Inflödet av informationsresurser	13
Vanligast att använda det egna biblioteket	13
Tillgång till e-resurser via samarbeten	14
Museernas biblioteksverksamhet	14
Museerna har fysiska bibliotek med utbildad bibliotekarie	14
Bibliotekens samlingar består till största delen av tryckt material	15
Forskarna har den vetenskapliga information som de behöver	16
Forskarna anser att informationsförsörjningen är god	16
Bättre tillgång till e-resurser önskas	17
Publicering och spridning av forskning	18
Vetenskaplig publicering	18
Utställningar och pedagogisk verksamhet	19
Öppen tillgång till forskning	20
Positiv inställning till öppen tillgång	20
Stöd för öppet tillgänglig publicering efterfrågas	20
Lagens betydelse för forskningsverksamheten	21

Slutsatser	22
Forskning sker med externa medel	22
Forskarna på museerna är mer nöjda med informationsförsörjningen än forskarna på myndigheter	22
Forskarna på museerna har tillgång till ett fysiskt bibliotek	22
Mest tryckt material på museibiblioteken	22
Vitterhetsakademiens bibliotek är viktigt för forskarna på museerna	22
Behov av ökad tillgång till e-medier både på museer och myndigheter	22
Forskningsresultat får bred spridning	23
Oklarheter kring öppen tillgång	23
Museilagens oklara betydelse för forskningen	23
Sammanfattande reflektioner	24
Förbättrad informationsförsörjning är nödvändig	24
Ett fysiskt bibliotek räcker inte - bibliotekariekompetensen är viktig	24
Förutsättningarna för forskning ser olika ut på museer och myndigheter	24
Gemensamma lösningar för ökad tillgång till e-media	24
Spridning av forskningsresultat - två ben att stå på	25
Söka stöd i museilagen	25
Biblioteken i den nationella forskningsinfrastrukturen	25
Bilagor	26
Medverkande museer	26
Enkätfrågor och svar	27
Litteraturlista	32

Inledning

Forskning och kunskapsuppbyggnad på museer

Forskningsbiblioteken intar en central roll i forskningens infrastruktur genom att tillhandahålla forskningsinformation till sina användare men också genom tjänster och system för vetenskaplig publicering och har under många år arbetat aktivt med öppen tillgång till forskning.

Anställda på museer behöver ha tillgång till vetenskaplig information för att kunna fatta informerade beslut, tillhandahålla korrekt information och förankra sitt arbete i vetenskapliga metoder och teorier. Många av dem som arbetar på museer har studerat och forskat vid högskolor och universitet och är därför vana vid en rik tillgång till forskningspublikationer. Även om inte alla museer bedriver egen forskning ska den utåtriktade verksamheten vara kunskapsbaserad och man förväntas ha hög kompetens inom sitt ämnesområde. Det är därmed av stor vikt att man har tillgång till korrekt, kvalitetsgranskad och uppdaterad forskning.

Frågar är hur det ser ut?

Museilagen

År 2017 trädde museilagen (2017:563) i kraft. I den står det att "ett museum ska bidra till forskning och annan kunskapsuppbyggnad, bland annat genom att ha hög kompetens inom sitt ämnesområde". Det står även att "utställningar och annan publik verksamhet ska vara kunskapsbaserad och präglas av allsidighet och öppenhet". I regeringens proposition till museilag menar man att inte alla museer kan förväntas ha disputerad personal och bedriva egen forskning, men att man förväntas bidra till forskning och kunskapsuppbyggnad utifrån sina särskilda förutsättningar. I propositionen menar man dock att det är önskvärt och rimligt att statliga museer har disputerade forskare anställda och att man har nära kontakt med högskolan. Däremot kan det inte vara ett krav i en lag som ska gälla för hela museiväsendet.

Informationsförsörjning och publicering på museer

En viktig förutsättning för att bedriva forskning och kunskapsuppbyggnad är en fungerande informationsförsörjning och strukturer för publicering. Det finns idag ingen heltäckande bild av hur informationsförsörjning och publicering fungerar på museerna.

Kungliga biblioteket (KB) ansvarar för Sveriges officiella biblioteksstatistik och samlar årligen in uppgifter från alla typer av offentligt finansierade bibliotek. De 2 223 biblioteksorganisationer som ingår i den officiella biblioteksstatistiken är offentligt finansierade till hel eller del, har avsatt bemanning för biblioteksverksamhet om minst 20 timmar i veckan eller ett halvt årsverke och är på något sätt tillgängliga för allmänheten.

Det betyder att museernas informationsförsörjning inte alltid ingår i den officiella biblioteksstatistiken då de kanske inte är tillgängliga för allmänheten, inte är bemannade eller inte är offentligt finansierade. På museer som saknar biblioteksverksamhet blir det än svårare att få fram fakta om informationsförsörjningen.

Vetenskaplig informationsförsörjning och publicering vid statliga myndigheter

I juni 2017 publicerade Kungliga biblioteket (KB) och Svensk biblioteksforening *På vetenskaplig grund?* Det är en studie av den vetenskapliga informationsförsörjningen och publiceringen vid statliga myndigheter som bedriver eller finansierar forskning. Studien gjordes i form av en enkät till de myndigheter som vid undersökningstillfället ingick i Vetenskapsrådets nätverk för statliga

myndigheter som bedriver eller finansierar forskning. Resultatet visade på en bristande vetenskaplig informationsförsörjning vid de myndigheter som besvarade enkäten. En betydande del av myndigheterna önskade sig ökad tillgång till elektroniska informationsresurser och avsatt samlad kompetens för upphandling av licenser till elektroniska medier. Det fanns också ett tydligt behov av mer stöd och högre krav på publicering och öppen tillgång. Föreliggande studie ska ses som en fortsättning på studien av myndigheternas informationsförsörjning och publicering och jämförelser mellan studierna kommer att göras i studiens slutsatser.

Undersökningen

Studiens syfte

För att ta reda på hur informationsförsörjningen ser ut på museer som bedriver forskning har KB tillsammans med Svensk biblioteksforening gjort en studie av ett fyrtiotal museer. Syftet med studien är att kartlägga på vilka sätt som dessa museer får tillgång till den vetenskapliga informationsförsörjning som de behöver för att uppfylla sitt uppdrag och kunna genomföra forskningsrelaterade arbetsuppgifter och kunskapsuppbyggnad på ett fullgott sätt. Ett ytterligare syfte är att få en bild av utflödet av vetenskaplig information från museerna och museernas förhållningsätt till öppen tillgång till vetenskaplig information (open access).

Studien görs som en del i KB:s uppdrag att ha nationell överblick över det allmänna biblioteksväsendet. Sedan 2017 har KB också ett regeringsuppdrag att samordna arbetet för öppen tillgång till vetenskapliga publikationer. För Svensk biblioteksforening är detta en del i omvärldsbvakningen kring vad som påverkar biblioteksverksamheten i Sverige och dess förutsättningar. Studien ligger till grund för föreningens fortsatta arbete med frågor som rör bibliotekens roll i den vetenskapliga informationsförsörjningen.

Så gick undersökningen till

Studien har gjorts i form av en webbenkät till de museer (41 stycken) som ingår i nätverket Forskning vid museer (FOMU).¹ Enkäten har skickats till forskningsansvarig eller motsvarande på respektive museum. De tillfrågade museerna svarade på webbenkäten under perioden november till december år 2018 och svar inkom från 26 museer (63 procent).

Frågorna i enkäten utgick från tre aspekter: inflödet av vetenskaplig information till museet, utflödet av vetenskaplig information från museet samt inställningen till öppen tillgång. FOMU bistod med kontaktuppgifter och synpunkter på frågeställningarna i enkäten.

Resultatet från studien har presenterats för deltagarna i FOMU.

FOMU - Forskning på museer

Nätverket FOMU startades 2015 på initiativ av flertalet museer i samarbete med organisationen Sveriges Museer i syfte att synliggöra och stärka forskningen vid museer samt att främja gemensamma frågor kring utvecklingen av den forskning som bedrivs vid museer. I sin programförklaring tydliggör nätverket att man med begreppet forskning avser "verksamhet som bedrivs av forskarutbildad personal, vilka genom systematisk verksamhet ökar samhällets kunskap"². Man trycker också på den unika möjligheten som museer har att kommunicera forskningsresultat, bl.a. genom sin pedagogiska kompetens och sina kommunikationskanaler. Nätverket består av drygt hundra representanter från museer över hela landet samt forskare vid universitet och högskolor som har särskilt intresse av den forskning som bedrivs vid museer eller som har anknytning till museum.

1 Enkäten skickades till 43 mejladresser på 41 museer.

2 FOMU-nätverkets Programförklaring <http://www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2015/11/Programforklaring.pdf>

Bakgrund

Förutsättningarna för museiforskning i Sverige

I antologin *Forskning vid museer* från 2011 diskuteras förutsättningarna för forskning på svenska museer. Redaktören Fredrik Svanberg menar att museer är beroende av en nära relation till forskningen för att behålla sin trovärdighet i förhållande till den kunskapsutveckling som sker generellt i samhället. Svanberg menar vidare att forskningens ställning på museerna har försvagats och att det finns brister när det gäller stödjande strukturer och finansiering. I samma antologi resonerar Stefan Lundblad, numera chef på Armémuseum, om hur museum och universitet glidit ifrån varandra och att den klyfta som uppstått mellan museum och högskola måste överbryggas, till exempel genom rekryteringar av forskare till museer och via gemensamma forskningsprojekt.

En tidigare rapport om forskning vid ABM-institutioner, skriven av Anna Lihammer 2009, visar att museerna har få medarbetare med forskarutbildning och att dessa har begränsat utrymme för forskning inom sina tjänster. Lihammer visar att forskningen som bedrivs på museer kommuniceras på olika sätt beroende på vem som är mottagaren, forskarsamhället eller museets publik. Lihammer menar att forskningsresultat inte kommuniceras gentemot publiken och att ett skäl till det kan vara att den forskning som bedrivs vid museerna är svagt integrerad med den övriga verksamheten.

Forskning och utveckling i offentlig sektor

Enligt SCB:s rapport om forskning och utveckling i Sverige 2017 utgjorde forskning och utveckling (FoU) i den offentliga sektorn knappt 4 procent av den totala FoU-verksamheten i Sverige. SCB delar in offentlig sektor i fyra delsektorer: statliga myndigheter, landsting³, kommuner samt lokala och regionala FoU-enheter. Utgifterna för forskning och utveckling i statliga myndigheter stod för 2,7 miljarder och landstingen, kommunerna och lokala och regionala FoU-enheterna för 2,9 miljarder kronor. Hälso- och sjukvård samt försvaret är de områden som dominerar FoU-verksamheten inom offentlig sektor. Hur stor del av verksamheten som går till museal eller kulturhistorisk verksamhet går inte att utläsa i rapporten, utan kräver en betydligt mer djupgående analys. Värt att notera är att i Sverige utför offentlig sektor en betydligt lägre andel forskning och utveckling i jämförelse med andra länder. Genomsnittet för OECD och EU var 10 respektive 11,3 procent medan i Sverige knappt 4 (3,7) procent.

Biblioteksverksamhet på museer

Specialbibliotek på museer

I den mån det finns bibliotek på ett museum räknas det som forskningsbibliotek men för att särskilja dem från forskningsbibliotek på landets lärosäten går de under benämningen specialbibliotek. Då specialbiblioteken i Sverige kan falla under flera olika typer av huvudmän är det svårt att säga något om deras legala förutsättningar och styrning. Generellt kan dock konstateras att specialbiblioteken vid de statliga förvaltningsmyndigheterna inte har sitt uppdrag uttryckt i vare sig myndighetsinstruktioner eller andra styrdokument från regeringen. Detsamma gäller specialbiblioteken vid statliga stiftelser där direkta uppdrag saknas i motsvarande dokument, det vill säga i stiftelseurkunder och årliga regeringsbeslut om statens bidrag.

3 Rapporten publicerades våren 2019 och då användes fortfarande ordet "landsting".

Vitterhetsakademiens bibliotek

Anna Laine konstaterar i rapporten *Museiforskning: En översikt* (2018) att det funnits brister i stödjande strukturer och finansiering för den forskning som bedrivs vid museer, men är positiv till den utökade tillgången till Vitterhetsakademiens biblioteksresurser som flera museer nyligen fått. Vad Laine syftar på är att Vitterhetsakademiens bibliotek på Riksantikvarieämbetet numera kan ge användarna tillgång till över 1 000 elektroniska tidskrifter även utanför bibliotekets lokaler via en autentiseringstjänst. Tillgången ges inte automatiskt till alla bibliotekets användare, utan när en användare skaffar lånekort hos biblioteket får man uppge om man vill utnyttja resurserna. Biblioteket har förhandlat direkt med förlagen för att ge tillgång till de användare som har efterfrågat det. Studien återkommer till Vitterhetsakademiens bibliotek i slutsatserna och i de avslutande reflektionerna.

Forskningsbibliotekens roll när det gäller publicering

Publiceringsformerna för den vetenskapliga informationen har förändrats under de senaste 20 åren och idag är stora delar av den vetenskapliga publiceringen digital. Som en följd av det hanterar forskningsbiblioteken en allt större mängd digitalt material. Via den offentliga biblioteksstatistiken kan man utläsa att lärosätesbiblioteken under de senaste 20 åren gått från att hantera mestadels tryckt material till att idag lägga större delen av sina medel på inköp av digitala vetenskapliga informationsresurser. I takt med att publiceringsformerna förändrats har biblioteken också tagit nya roller inom akademien. Från att endast ha hanterat inflödet av forskningsinformation i form av vetenskapliga publikationer till studenter och forskare handlar det idag i lika hög grad om att hantera utflödet av forskningsinformation från lärosätena. Ansvar och hantering av det egna lärosätets vetenskapliga publicering har blivit en viktig roll för lärosätesbiblioteken. Hur det ser ut i de biblioteksverksamheter som finns på museerna när det gäller publicering är i dagsläget oklart.

Öppen vetenskap

Lärosätesbiblioteken har under de senaste 20 åren, i Sverige och internationellt, varit en stark förespråkare och pådrivare för ett öppet vetenskapssamhälle. Genom att skapa digitala arkiv där forskare kan parallellpublicera sina vetenskapliga artiklar har man försett lärosätet med en infrastruktur som möjliggör öppen tillgång till vetenskapliga publikationer. Vid forskningsbiblioteken finns också erfarenhet av, och kunskap kring, att upprätta helt öppet tillgängliga tidskrifter. Bibsamkonsortiet förhandlar sedan några år tillbaka också licensavtal som omfattar öppet tillgänglig publicering. En del svenska forskningsbibliotek har även varit involverade i utgivningen av öppet tillgängliga monografier och antologier. Ett exempel är Stockholm University Press, som i dagsläget har publicerat 26 sakkunniggranskade, öppet tillgängliga böcker. De ger även ut åtta sakkunniggranskade, öppet tillgängliga tidskrifter. I mars 2019 överlämnade KB en rapport till regeringen inom ramen för sitt samordningsuppdrag kring öppen tillgång till vetenskapliga publikationer. I rapporten tog man fram rekommendationer för nationella lösningar på särskilda utmaningar i omställningen till ett öppet tillgängligt vetenskapssystem.

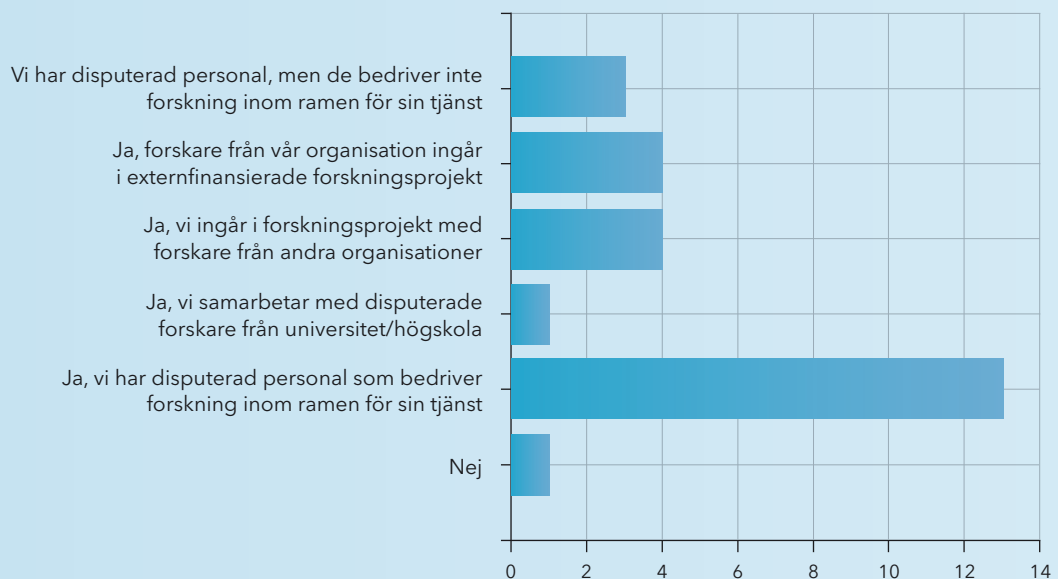
Resultat av enkäten

Forskning på museer

De flesta museerna bedriver forskning

Enkäten ställde inledningsvis ett antal frågor om forskning på museet. Frågorna handlade om huruvida museet bedriver egen forskning, hur museets forskningsverksamhet finansieras och om museet har en egen forskningschef. Hälften (13 av 26) svarade att museet har disputerad personal som bedriver forskning inom ramen för sin tjänst. Av de 26 svarande uppgav nio att man bedriver någon typ av samarbete när det gäller forskning. Antingen ingår de egna forskarna i externfinansierade projekt eller så samarbetar museet med forskare från andra organisationer. Tre (av 26) svarade att man har disputerad personal men att dessa inte bedriver forskning inom ramen för sin tjänst på museet. En av de svarande uppgav att man inte bedriver forskning och inte heller har disputerad personal.

Bedriver ni egen forskning inom er organisation?

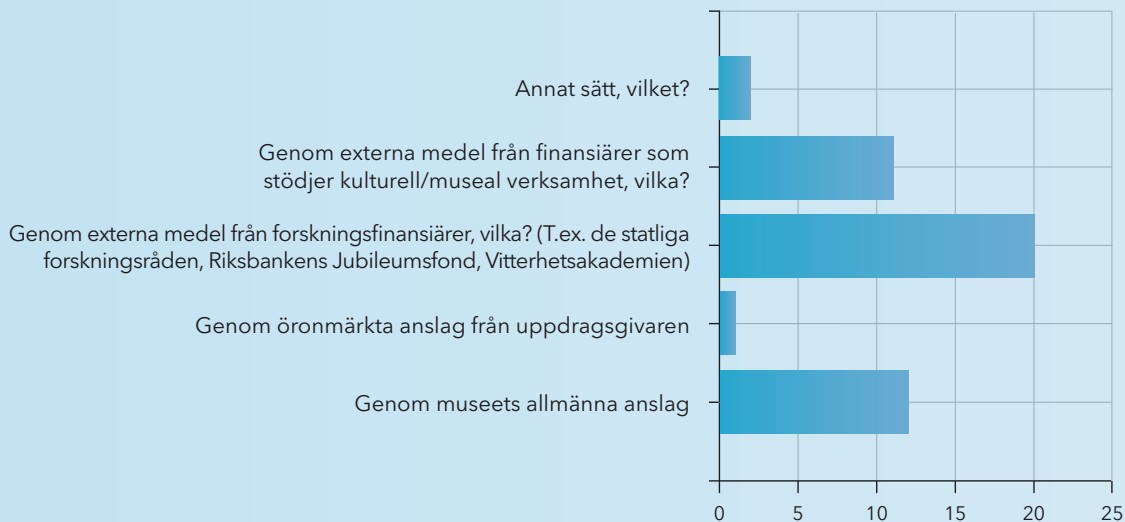

Forskningen bekostas av externa medel

Den forskning som bedrivs på museerna bekostas till största delen av externa medel från statliga forskningsfinansiärer men medel kommer även från museernas allmänna anslag och från andra (icke-statliga) finansiärer. I fritextsvaren återkommer framför allt Riksbankens jubileumsfond, Vetenskapsrådet, Riksantikvarieämbetet och Vitterhetsakademien som exempel på externa finansiärer. Andra som också nämns är bl.a. Formas, Kulturrådet, Forte, Vinnova och Wallenbergstiftelserna.

Endast tio av de 25 som besvarade frågan om man har någon forskningschef uppgav att man har en forskningschef och av dessa tio svarade tre att forskningschefen ingår i museets ledningsgrupp.

Hur finansieras museets forskningsverksamhet? Flera svar kan ges.

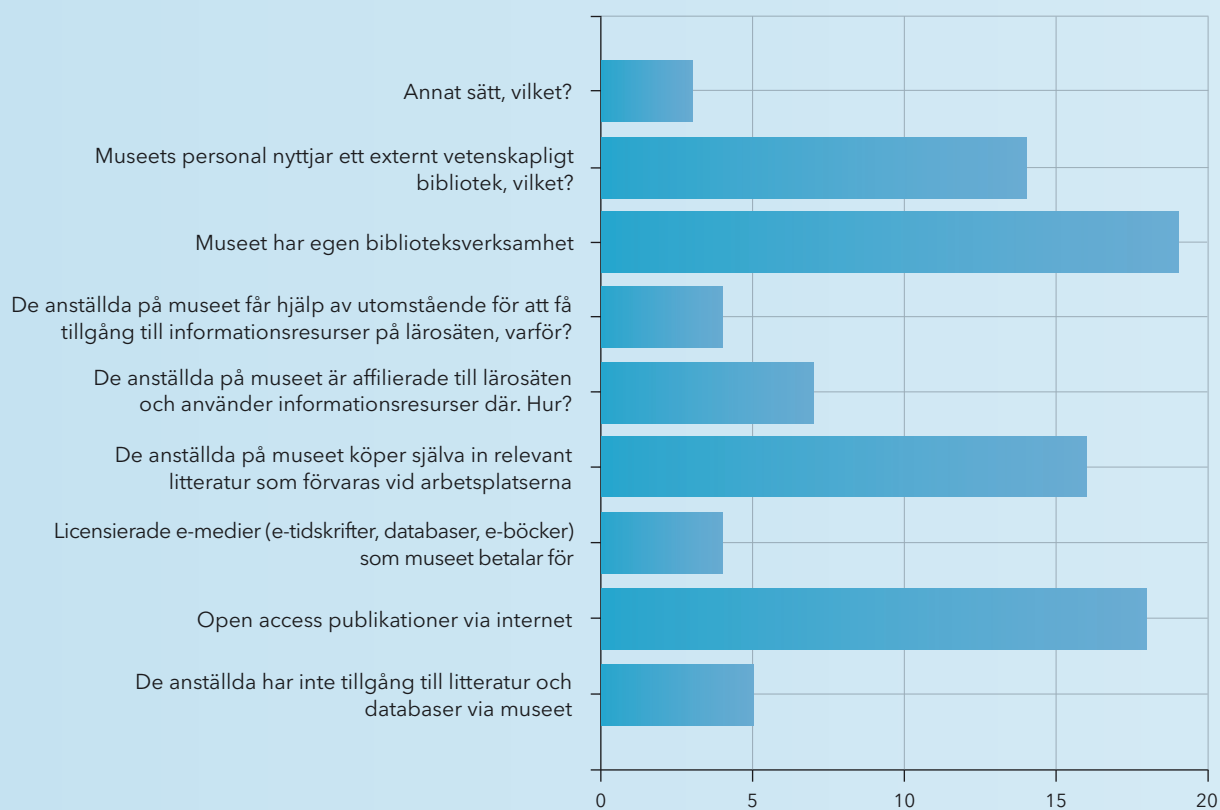

Inflödet av informationsresurser

Vanligast att använda det egna biblioteket

Ett av studiens syften var att få en bild av hur inflödet av informationsresurser ser ut på de museer som bedriver forskning. Det vanligaste är att museerna svarar att de anställda använder museets egen biblioteksverksamhet (19 av 26 angav detta svar) eller tar del av information i öppet tillgängliga publikationer (18 av 26 angav detta svar). 16 av 26 svarar att de anställda själva köper in relevant litteratur och förvarar den vid sina arbetsplatser och 14 av 26 uppgav att museets personal nyttjar ett externt vetenskapligt bibliotek.

På vilka sätt har personalen tillgång till vetenskaplig litteratur och databaser inom er organisation? Flera svar kan ges.

Tillgång till e-resurser via samarbeten

Sju av de 26 svarande uppger att deras anställda är affilierade till lärosäten och därför använder informationsresurser därifrån. Fyra av 26 uppger att de anställda får hjälp av utomstående för att för att få tillgång till informationsresurser via olika lärosäten eller specialbibliotek och lika många (fyra av 26) svarade att de har tillgång till licensierade e-medier som museet betalar för. Fem av 26 svarade att de anställda inte har tillgång till litteratur och databaser via museet.

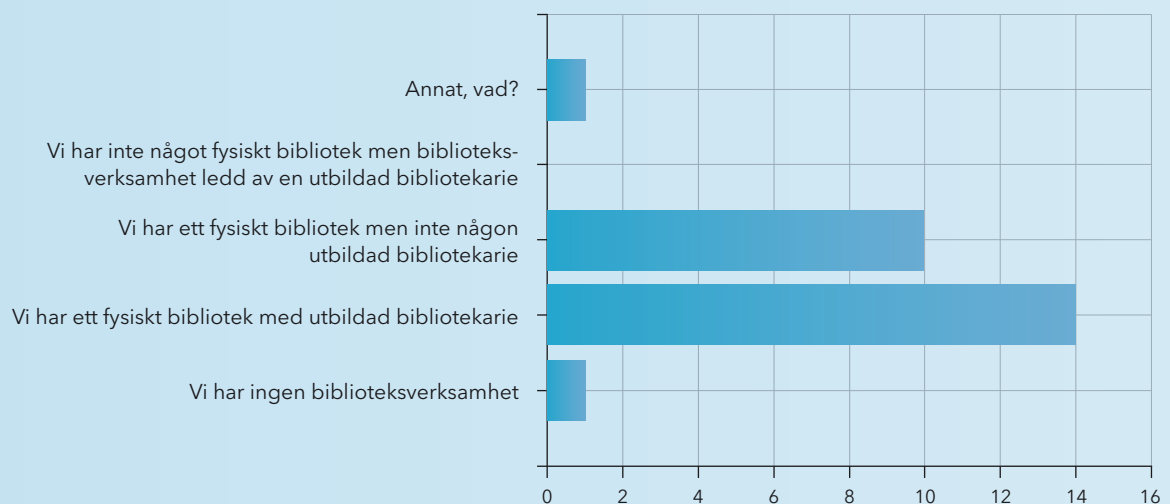
I kommentarerna till frågan om tillgången till vetenskaplig information nämns Vitterhetsakademiens bibliotek ett flertal gånger. Det handlar då om att forskarna får tillgång till e-tidskrifter. I kommentarerna finns även exempel på andra typer av samarbeten, exempelvis att kolleger på universitet hjälper till att ta fram artiklar ur e-tidskrifter, att museet ligger geografiskt nära ett specialbibliotek eller ett universitetsbibliotek och att forskarna på så sätt kan ta del av material. Ett annat exempel är att forskare har en nära anknytning till ett lärosäte genom anställning, doktorandhandledning, undervisning, uppdrag, fortbildning eller liknande och på så sätt också har tillgång till universitetets e-resurser.

Museernas biblioteksverksamhet

Museerna har fysiska bibliotek med utbildad bibliotekarie

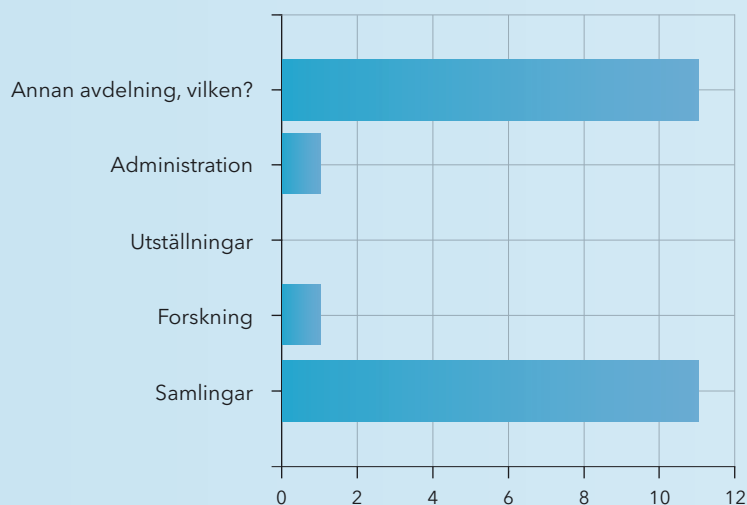
De flesta får alltså sin vetenskapliga informationsförsörjning via museets egen biblioteksverksamhet. Hur ser då biblioteksverksamheten ut? 14 av 26 har ett fysiskt bibliotek med utbildad bibliotekarie. Tio av 26 har ett fysiskt bibliotek men inte någon utbildad bibliotekarie. En av 26 har inte något bibliotek och en av 26 svarar att det finns en boksamling men ingen bibliotekarie.

Hur ser museets biblioteksverksamhet ut?

Museets bibliotek är i de flesta fall organisatoriskt placerat i anslutning till "Samlingar" (elva av 25). Ett bibliotek är placerat i anslutning till "Forskning" och ett bibliotek är placerat i anslutning till "Administration". Övriga elva svarande har uppgett att biblioteket är placerat på annan avdelning och bland kommentarerna går det att utläsa att bibliotek är placerade exempelvis i anslutning till museets arkiv, att biblioteket är uppdelat mellan flera avdelningar eller att biblioteket är en egen funktion.

Om ni har biblioteksverksamhet var i organisationen är den placerad?

Bibliotekets primära målgrupp är anställda och allmänhet (17 av 25 uppger detta svar). Åtta av 25 svarar att den primära målgruppen är avgränsad till museets egna anställda.

Bibliotekens samlingar består till största delen av tryckt material

Enkäten ställde ett antal frågor om innehållet i de bibliotek som finns på museerna. Sammantaget har biblioteken drygt 1 miljon tryckta böcker och knappt 2 500 e-böcker. Det finns sammantaget knappt 1 500 titlar tryckta tidskrifter och drygt 200 titlar e-tidskrifter samt 18 licensierade databaser.

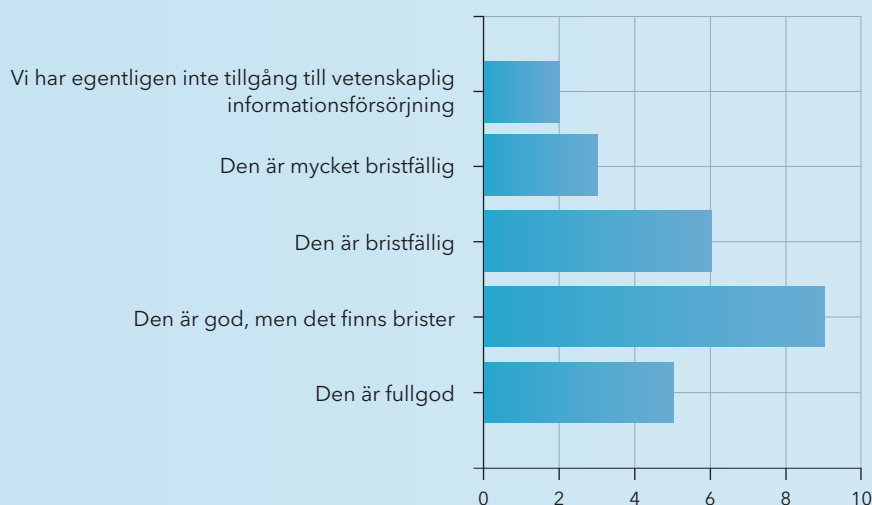
Sammantaget hade museibiblioteken cirka 1,2 miljoner kronor till förvärv varav knappt 1 miljon kronor gick till tryckt material och knappt 294 000 kronor gick till e-medier. Det innebär att 77 procent av museibibliotekens sammanlagda förvärv gick till tryckta medier och 23 procent till e-medier.

Forskarna har den vetenskapliga information som de behöver

Forskarna anser att informationsförsörjningen är god

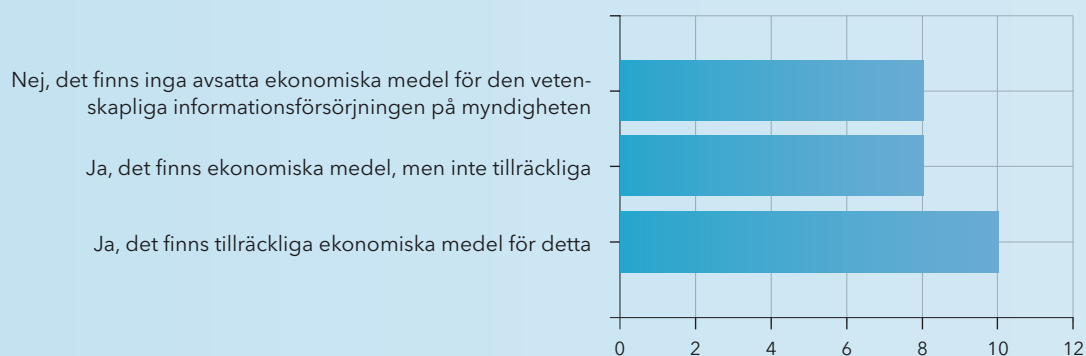
Forskarna på de museer som besvarat enkäten verkar i stort sett ha den tillgång till den vetenskapliga informationsförsörjning som man behöver. 14 av de 25 som besvarat frågan om museet har den vetenskapliga informationsförsörjning som behövs för verksamheten har svarat att tillgången är god eller fullgod. Nio av 25 svarar att den är bristfällig, eller mycket bristfällig och två svarar att man inte har tillgång till vetenskaplig informationsförsörjning.

Hur är er organisations tillgång till den vetenskapliga informationsförsörjningen som behövs för verksamheten?

Tio av 26 anser att det finns tillräckliga ekonomiska medel för att tillgodose de anställdas behov av vetenskaplig information. Åtta av 26 anser att det finns ekonomiska medel men inte tillräckligt och åtta av 26 har svarat att det inte finns några avsatta medel för den vetenskapliga informationsförsörjningen.

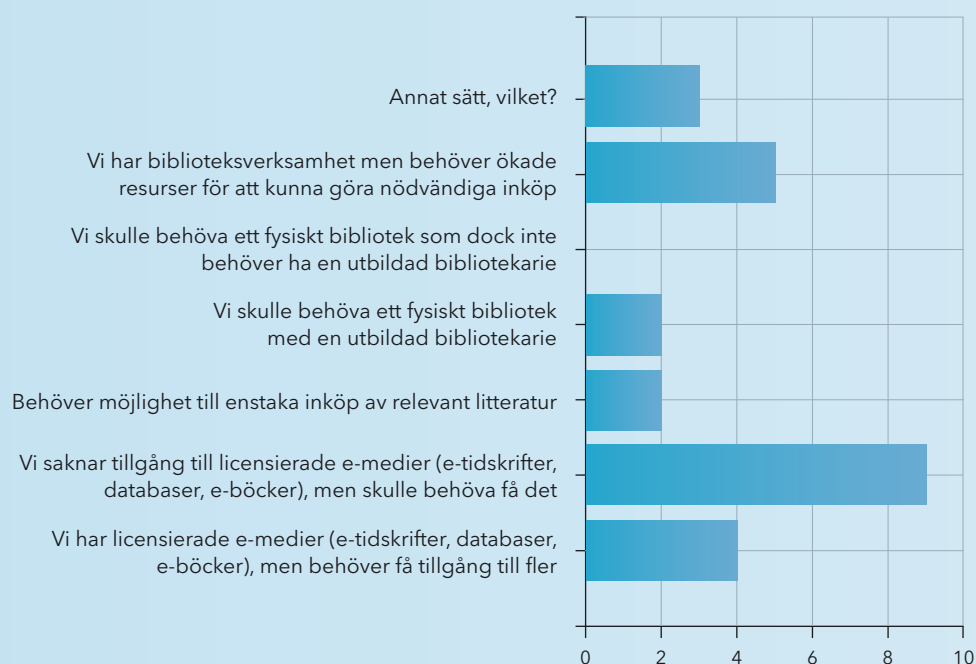
Har museet tillräckliga medel för att tillgodose de anställdas behov av vetenskaplig information?

Bättre tillgång till e-resurser önskas

Vad forskarna helst skulle vilja ha mer av är tillgång till licensierade e-medier så som e-tidskrifter, databaser och e-böcker. Nio av 25 har den uppfattningen. Fem (av 25) uppgav att man har biblioteksverksamhet men att man behöver ökade resurser för att kunna göra nödvändiga inköp. I fritextsvaren finns även synpunkten att ett bibliotek kräver en bibliotekarie och att resurser behövs för uppordning av bibliotek och anskaffning av söksystem.

På vilket sätt saknar ni tillräckliga ekonomiska medel för de anställdas vetenskapliga informationsförsörjning? Flera svar kan ges.

När det gäller förslag på förbättringar av den vetenskapliga informationsförsörjningen dominerar fritextsvar som efterfrågar en struktur för bättre tillgång till licensierade e-resurser. Att museerna behöver samma möjligheter som universiteten när det gäller e-tidskrifter och databaser för att kunna leva upp till museilagens skrivningar om forskning och kunskapsuppbyggnad är en återkommande kommentar.

Publicering och spridning av forskning

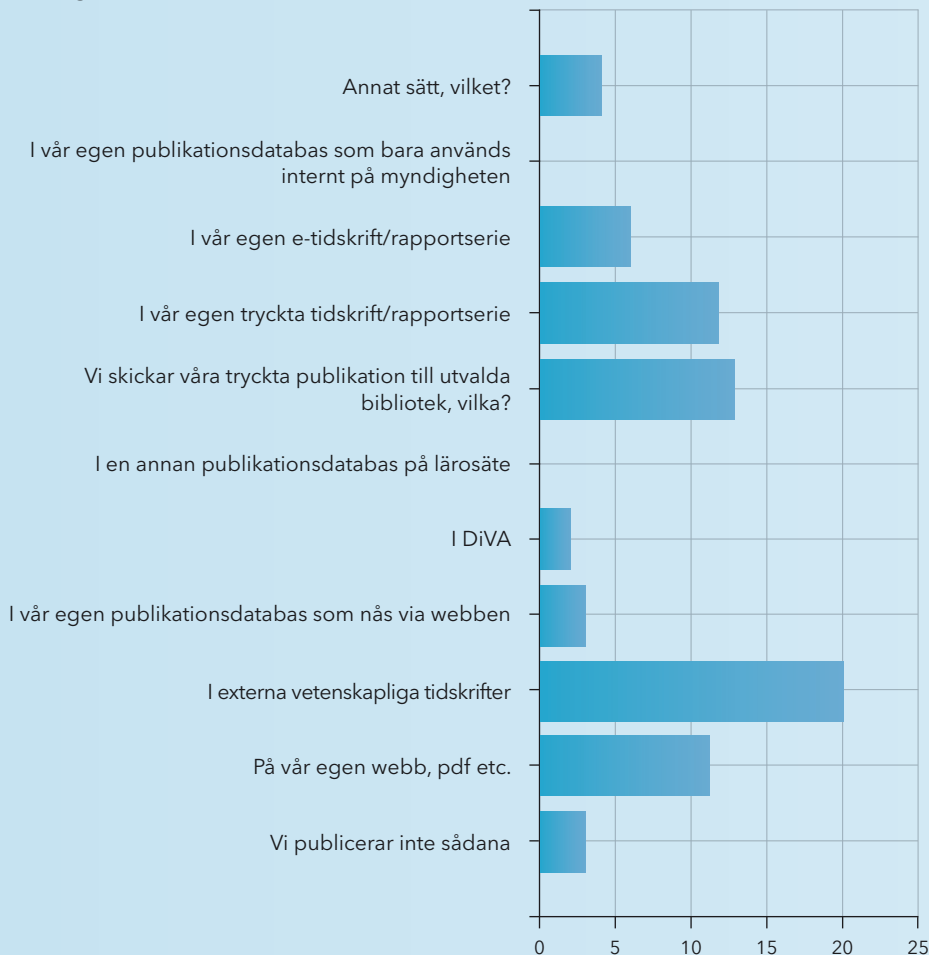
Enkäten tog också upp frågor om hur man sprider den forskning som bedrivs vid museet. Till skillnad från de flesta statliga myndigheter som undersöktes i förra rapporten så har museer ett helt annat uppdrag och andra förutsättningar att sprida kunskap inom sina ämnesområden. I undersökningen fanns frågor om hur man använder traditionella spridningsvägar, som att publicera forskningsresultat i exempelvis vetenskapliga tidskrifter, men också hur man använder andra kanaler och metoder för att kommunicera och sprida forskning och forskningsresultat till allmänheten. I båda frågorna kunde flera svarsalternativ anges.

Vetenskaplig publicering

I artikeln "Forskningen vid svenska ABM-institutioner" från 2009 konstaterar Anna Lihammer att de ABM-institutioner som bedriver forskning följer samma publiceringsmönster som inom akademien för att nå ut med sin forskning till andra forskare. I hennes undersökning har man svarat att man sprider sin forskning genom bland annat tidskrifter, skriftserier, konferenser och seminarier. Man kan konstatera ett liknande resultat i den här undersökningen. Museernas publiceringsmönster är ganska varierande, men allra vanligast är att man publicerar sina forskningsresultat i externa vetenskapliga tidskrifter (20 stycken). En stor andel publicerar sig i museets egna kanaler, elva stycken svarar att man publicerar på sin egen webbplats, t.ex. i form av en pdf. Sex stycken har en egen e-tidskrift/rapportserie och tolv stycken skriver att man använder sin egen tryckta tidskrift/rapportserie. Tre stycken använder sig av en egen publiceringsdatabas, endast två anger att man publicerar sig i DiVA. 13 stycken angav att man skickar sina tryckta publikationer till andra bibliotek.

Hur publicerar ni era egna forskningsresultat?

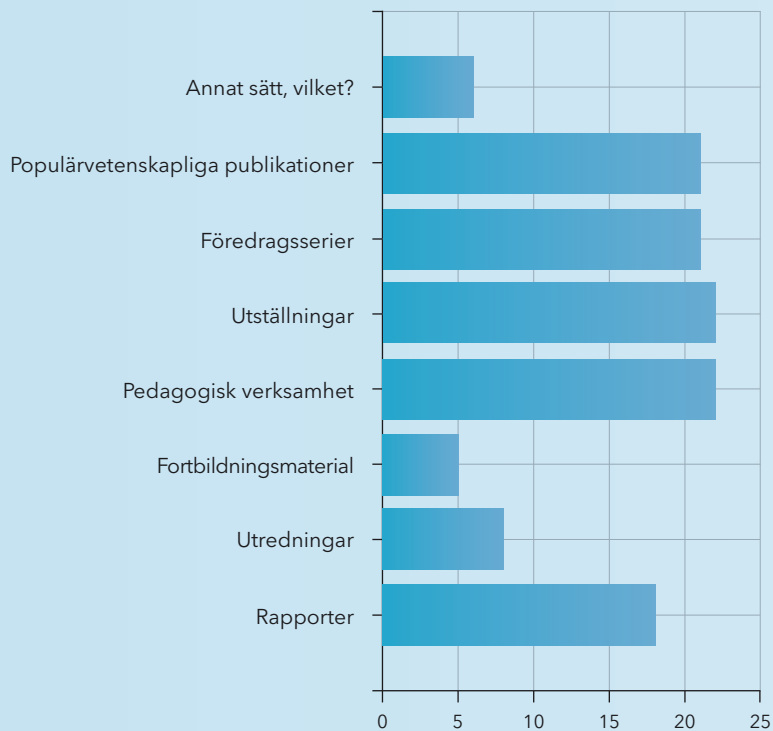
Flera svar kan ges.

Utställningar och pedagogisk verksamhet

Museernas kärnuppdrag ligger i att förmedla kunskap om de samlingar och ämnesområden som museet ansvarar för. Nästan alla svarade att man sprider forskningsbaserad kunskap genom utställningar (22 stycken), pedagogisk verksamhet (22 stycken), föredragsserier (21 stycken) och populärvetenskapliga publikationer (21 stycken). Alla dessa metoder skulle kunna anses vara ordinarie museiverksamhet. Ett stort antal (18 stycken) angav att man även gav ut rapporter. Fem stycken uppgav att man använde sig av fortbildningsmaterial och åtta stycken att man publicerade utredningar. Några av dessa kan möjligen motsvara de som angav att man publicerar rapporter i stycket ovan. I kommentarsfältet uppgav man bland annat även symposier som filmades och publicerades på YouTube liksom stadsvandringar, poddar och digitala kanaler.

Hur sprider ni den forskningsbaserade kunskapen som ni bygger upp på museet till allmänheten?

Öppen tillgång till forskning

I den forskningspropositionen "Kunskap i samverkan - för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft" från 2016 fastslogs att all offentligt finansierad forskning i Sverige ska vara öppet tillgänglig senast 2026. Sverige har också inom EU:s konkurrensråd undertecknat ett ställningstagande om att offentligt finansierad forskning inom EU:s ramprogram Horisont 2020 ska vara fritt tillgänglig senast 2020.

Positiv inställning till öppen tillgång

Största delen av den forskning som bedrivs vid museerna bekostas genom medel från de statliga forskningsråden eller genom direkta anslag. Museiforskningen faller alltså till stor del inom ramen för den målbild om öppen tillgång som regeringen fastslog i forskningspropositionen. En viktig fråga är hur museerna förhåller sig till öppen tillgång till forskningsresultat. I enkäten fick respondenterna svara på om man hade tagit ställning till att museets publikationer ska göras fritt tillgängliga eller om man hade planer på ett sådant ställningstagande. De flesta svarar att man har en ambition att allt forskningsmaterial ska finnas fritt tillgängligt, ofta på museets egen webbplats, men två museer anger att man har fattat ett aktivt beslut om att forskning ska finnas öppet tillgängligt i möjligaste mån. Endast två anger att de inte vet hur museet förhåller sig i frågan. Fem stycken anger att visst material, till exempel rapporter eller årsböcker som redan finns fritt tillgängligt. Två museer anger att man publicerar sig i samarbete med andra aktörer, vilket kan innebära att man inte helt själv kan råda över publiceringsformer. Tre stycken lyfter att kostnader för att publicera med öppen tillgång är en faktor som de måste ta hänsyn till. Det råder dock en positiv grundinställning hos de allra flesta till att sprida forskningsmaterial och digitaliserat material så fritt som möjligt.

"Ej tagit formellt ställning, men har en positiv grundsyn på OA. Planer finns på ett fortsatt storskaligt tillgängliggörande av redan publicerad forskning med koppling till samlingarna"
Citat ur enkäten

"Vi har fattat beslut om att vår vetenskapliga publicering i princip ska göras Open Access i så hög grad som möjligt"
Citat ur enkäten

"Open access i refereegranskade tidskrifter är i allmänhet mycket dyr. Hittills har kostnaderna täckts av externa anslag. Såvida externa anslag saknas kommer museet inte att kunna publicera i OA."
Citat ur enkäten

Stöd för öppet tillgänglig publicering efterfrågas

På frågan om man behöver något stöd för att publikationer ska göras öppet tillgängliga svarar en klar majoritet att stöd behövs. Av 20 svarande svarar endast tre stycken "nej" och två "vet ej". På frågan vilket stöd man i så fall skulle behöva handlar det om stor del hand om tillgång till publiceringsplattformar som till exempel DiVA där man skulle kunna sprida sitt forskningsmaterial, men också ekonomiskt stöd till digitalisering av tryckt material. Allmän kunskap och praktiskt stöd kring öppet tillgänglig publicering efterfrågas också. En respondent tar också upp kostnader för att "köpa open access", det vill säga att betala för att göra en artikel fritt tillgänglig i en vetenskaplig tidskrift som i övrigt är publicerad bakom en betalvägg (så kallad hybrid-tidskrift).

"Ja vi skulle dels behöva hjälp med organisationen av publicering via Open Access och dels hjälp med att göra våra e-publikationer tillgängliga och allmänt sökbara, t.ex. via DiVA"
Citat ur enkäten

”Det skulle vara ett stöd för mindre myndigheter att till exempel KB tillhandahöll en plattform till lägre kostnad än nuvarande DiVA”

Citat ur enkäten

Lagens betydelse för forskningsverksamheten

Ett syfte med studien var att ta reda på om och hur formuleringarna kring forskning och kunskapsuppbyggnad i museilagen har, eller kommer, att påverka hur museerna arbetar. Svaren delar sig ganska tydligt i två nästan lika stora grupper. Dels de som är osäkra på hur lagen kommer att påverka arbetet och dels de som menar att den inte får några konkreta konsekvenser. Bland de som är osäkra på vad den kan få för betydelse uttrycks bland annat att policyarbete har påbörjats, att man har uppmärksammat skrivningarna, att man kommer att förhålla sig till lagen på något sätt. Ett antal respondenter anger att man i dagsläget saknar ekonomiska eller personella förutsättningar att leva upp till skrivningarna. När det gäller den grupp som inte tror att lagen kommer att påverka hur man arbetar svarar några att man redan anser sig leva upp till skrivningarna. ”Vi har redan innan lagt ribban högt”, skriver en av respondenterna. De allra flesta anger dock inte varför de tror att lagen inte kommer påverka deras verksamhet. Det är värt att notera att man i frågorna kring den bristande tillgången till e-resurser hänvisar just till skrivningarna i museilagen kring forskning och svårigheterna att uppnå dem.

Slutsatser

Forskning sker med externa medel

Studien hänvisade inledningsvis till den nya museilagen och förväntningarna på museerna att de ska bidra till forskning och kunskapsuppbyggnad utifrån sina särskilda förutsättningar. Resultaten visar att forskning bedrivs på de tillfrågade museerna antingen med disputerad anställd personal eller genom samarbeten och att forskningen i de flesta fallen bekostas av externa medel. Om det finns en forskningschef ingår befattningen oftast inte i museets ledning.

Forskarna på museerna är mer nöjda med informationsförsörjningen än forskarna på myndigheter

Forskarna på museerna har tillgång till ett fysiskt bibliotek

På museerna har de flesta forskarna tillgång till ett fysiskt bibliotek. På myndigheterna var det bara hälften av de svarande som hade tillgång till ett fysiskt bibliotek.

Forskarna på museer använder i första hand det egna biblioteket eller publikationer som finns öppet tillgängliga. På statliga myndigheter är det vanligaste sättet att få tillgång till vetenskaplig information att forskarna själva köper in relevant litteratur och förvarar den vid sin arbetsplats. Nästan lika vanligt var det att använda öppet tillgängliga publikationer.

Mest tryckt material på museibiblioteken

Biblioteken på museerna har mest fysiskt material och merparten av de medel som läggs på förvärv till biblioteket på museet går till fysiskt material. Sammantaget gick cirka 1,2 miljoner kronor till förvärv på museibiblioteken varav knappt 1 miljon kronor gick till tryckt material och knappt 294 000 kronor gick till e-medier. Det betyder att 77 procent av museibibliotekens sammanlagda förvärv gick till tryckta medier och 23 procent till e-medier.

Detta kan jämföras med den officiella biblioteksstatistiken (år 2018) som för specialbiblioteken visade på ett omvänt förhållande nämligen att 75 procent av det sammanlagda förvärvet gick till e-medier och 25 procent till tryckta medier. För universitets och högskolebiblioteken var fördelningen nio procent till tryckta medier och 91 procent till e-medier.

Vitterhetsakademiens bibliotek är viktigt för forskarna på museerna

När det gäller tillgången till e-medier är situationen likartad för forskare på museer och myndigheter, det vill säga att forskarna får tillgång till e-medier via olika typer av samarbeten, inte i första hand via den organisation man arbetar i eller det bibliotek som finns i organisationen. För forskarna på museerna är Vitterhetsakademiens bibliotek viktigt i sammanhanget när det gäller tillgång till vissa elektroniska tidskrifter.

Behov av ökad tillgång till e-medier både på museer och myndigheter

Forskarna på museerna är i stort sett nöjda med den vetenskapliga informationsförsörjning som finns på det museum man är verksam vid och man anser att det finns tillräckliga ekonomiska resurser. Forskarna på myndigheterna var mer missnöjda och ansåg att den vetenskapliga informationsförsörjningen var otillräcklig. Det forskarna önskar sig mer av på såväl museer som myndigheter är bättre tillgång till e-medier.

Forskningsresultat får bred spridning

Det vanligaste sättet att sprida forskningsresultat är att publicera sig i vetenskapliga tidskrifter, vilket skiljer sig från publiceringen vid de statliga myndigheterna där det var vanligare att publicera resultaten på myndighetens egen webbplats. Vi kan konstatera att kommunikationen gentemot det övriga forskarsamhället föga förvånande är sig ganska lik i jämförelse med den undersökning som Lihammer gjorde 2009. En nyhet finns dock sedan dess; ett par museer har gått med i DiVA-konsortiet och använder den som en plattform för att sprida forskningsresultat. Flera av de museer som inte är med i DiVA uttrycker en önskan om att kunna gå med, eller att en annan aktör ska erbjuda en liknande plattform just för museisektorn. En respondent föreslår att till exempel KB skulle kunna tillhandahålla en sådan tjänst.

Museernas uppdrag att verka kunskapsförmedlande mot allmänheten gör också att forskningsresultat får en bred spridning i museets ordinarie verksamhet bland annat genom utställningar, pedagogisk verksamhet, föredragsserier och populärvetenskapliga publikationer. I Lihammers undersökning från 2009 handlade kommunikation riktad mot allmänheten (kallad "publiken" i artikeln) i huvudsak om själva forskningsverksamheten, inte hur resultaten av forskningen används i verksamheten. Lihammer tittade på om forskning presenterades på institutionernas webbplatser och kunde konstatera att mer än 60 procent av museerna inte presenterar någon forskning alls. Man kan dra slutsatsen att resultatet från vår undersökning indirekt stödjer Lihammers tes att forskning i huvudsak kommuniceras "i andra hand" genom utställningsverksamhet och pedagogisk verksamhet.

Oklarheter kring öppen tillgång

I likhet med de statliga myndigheterna råder det stora oklarheter kring hur man ska förhålla sig till öppen tillgång. Även om endast ett par organisationer har tagit formell ställning för öppen tillgång menar ändå flera att det man publicerar i princip finns tillgängligt fritt. Vid de statliga myndigheterna uppgav hälften av respondenterna att man inte hade tagit ställning i frågan kring öppen tillgång, medan 22 procent svarade "vet ej" och 27 procent svarade att man hade tagit ställning. På frågan till museerna om man skulle behöva någon form av stöd efterfrågar en klar majoritet stöd, främst i form av tillgång till publiceringsplattformar som till exempel DiVA. Då flera efterfrågar ekonomiskt stöd för öppet tillgänglig publicering kan man dra slutsatsen att kostnaden för medlemskap i DiVA är för högt för flera museer. Trots att forskningen till stor del är externt finansierad vid museerna är inte finansieringskrav på öppen tillgång något som framträder i svaren. De mål om öppen tillgång som uppställts i den senaste forskningspropositionen om offentligt finansierad forskning är inte heller något som nämns.

Museilagens oklara betydelse för forskningen

Det råder delade meningar om museilagen har eller kommer att få någon betydelse för museernas forskningsverksamhet. En del anser sig redan leva upp till skrivningarna, medan andra menar att de inte kan göra det med nuvarande resurser. Man lyfter bl.a. den bristande tillgången till e-resurser som en anledning till att man inte kan uppnå den målbild kring forskning som anges i lagen.

Sammanfattande reflektioner

Förbättrad informationsförsörjning är nödvändig

Ett fysiskt bibliotek räcker inte - bibliotekariekompetensen är viktig

Tillgången till ett fysiskt bibliotek är det som skiljer forskarna på museerna från forskarna på myndigheterna. Det kan vara ett skäl till att forskarna på museerna generellt är mer nöjda med den vetenskapliga informationsförsörjningen. Att ha en biblioteksverksamhet är bra men för att denna verksamhet ska kunna utvecklas behövs bibliotekariekompetensen. Utan bibliotekariekompetens blir det svårt att gå vidare och utöka tillgången till e-medier. Det handlar om att känna till, och aktivt arbeta för att gå med i, samarbeten som kan öka tillgången till e-medier så som exempelvis Bibsamkonsortiet som KB administrerar. Ett annat alternativ är att utveckla egna lösningar så som Vitterhetsakademiens bibliotek gjort.

Förutsättningarna för forskning ser olika ut på museer och myndigheter

Studien uppfattar att kopplingen mellan forskning och huvudman är lösare på museerna jämfört med de myndigheter som undersöktes i den förra studien. Att forskningen har en lösare koppling till det museum den bedrivs på skulle i sin tur kunna göra att forskarna inte i första hand ställer krav på informationsförsörjning och stöd till publicering på museet utan istället använder andra kontakter och nätverk för att få tillgång till den informationsförsörjning som man behöver. Man är nöjd med det som finns, det vill säga det fysiska biblioteket och söker tillgång till e-medier utanför det museum man för tillfället är knuten till. En reflektion är då att den förbättrade informationsförsörjningen behöver vara gemensam mellan museerna snarare än knuten till vart och ett av museerna.

Gemensamma lösningar för ökad tillgång till e-media

Vitterhetsakademiens bibliotek på Riksantikvarieämbetet har på eget initiativ utökat möjligheten för dem som har lånekort att få tillgång till de elektroniska tidskrifter som man prenumererar på och studien visar att detta är en mycket uppskattad tjänst. Det handlar inte om att få tillgång till de stora paketen med e-tidskrifter som lärosätena har, utan snarare att kunna använda specifika e-tidskrifter som utgår från det specialområde som Vitterhetsakademiens bibliotek arbetar med. Att Vitterhetsakademien kunnat ta fram den aktuella lösningen bygger på att aktiva bibliotekarier med stor kunskap om hur man arbetar med tillgång till e-media har lagt tid på att utarbeta tjänsten och att få den i drift.

Studien menar att fler gemensamma lösningar behövs som utgår från specialiserade behov, liknande de tjänster som Vitterhetsakademiens bibliotek erbjuder. Frågan är hur det ska gå till? Kan fler enskilda aktörer kopiera den lösning som Vitterhetsakademiens bibliotek tagit fram? Kan Vitterhetsakademiens bibliotek få ett större uppdrag och medel för att samordna tillgången till den typ av specialiserade e-medier som Bibsamkonsortiet inte har möjlighet att förhandla fram? Finns det andra aktörer som skulle kunna arbeta med frågan, till exempel SKL:s⁴ bolag Inera som sköter landstingens bibliotekskonsortiesamarbete EIRA? Studien menar att det finns ett behov av att utreda frågan om en eller flera aktörer som kan arbeta med gemensamma lösningar för ökad tillgång till specialiserade e-medier som inte ingår i Bibsamkonsortiets utbud.

4 Enkäten genomfördes innan Sveriges kommuner och landsting (SKL) bytte namn till Sveriges kommuner och regioner (SKR).

Spridning av forskningsresultat - två ben att stå på

Det som skiljer museerna från myndigheterna är att man har ett helt annat uppdrag att sprida och förmedla forskning och kunskap till allmänheten. Förutom att man publicerar forskningsresultat i vetenskapliga tidskrifter och egna rapporter, kan man förmedla forskningsbaserad kunskap brett genom den ordinarie museiverksamheten såsom utställningar och pedagogisk verksamhet.

Det framgår tydligt att det finns en positiv inställning till öppen tillgång vid museerna, men att det saknas en strategi för att nå fram. Även om endast ett par museer formellt har tagit ställning till öppen tillgång, försöker man sprida sin forskning fritt tillgängligt efter bästa förmåga. Men det finns även en brist i infrastrukturen. Det finns ett tydligt behov av tillgång till publiceringsplattformar för vetenskapligt material såsom DiVA. Finns det möjligheter även på det här området för museerna att samordna sig kring en gemensam plattform utanför akademien för att publicera forskningsresultat? Precis som hos de statliga myndigheterna behöver museerna stöd när det gäller att göra sina publikationer öppet tillgängliga. Här kan museibiblioteken ta ett större ansvar och spela en större roll, precis som vid lärosätesbiblioteken. Museerna bör också ha högre krav på sig från uppdragsgivare och forskningsfinansiärer vad gäller tillgängliggörandet och spridning av den forskning som bedrivs på museer.

Söka stöd i museilagen

Det finns en tydlig ambivalens kring museilagen och dess betydelse för forskningsverksamheten som troligen beror på de stora skillnaderna i förutsättningarna på de olika museerna. I de fall man inte anser sig kunna nå upp till skrivningarna handlar det i huvudsak om brist på resurser. Som vi tidigare konstaterat är det framförallt tillgång till e-resurser och publiceringsplattform som efterfrågas. Man kan således tänka sig att med stöd i museilagens skrivningar skulle en gemensam satsning på detta göra att fler museer når ända fram vad gäller att kunna bidra till forskning och kunskapsuppbyggnad.

Biblioteken i den nationella forskningsinfrastrukturen

Forskningsbiblioteken har en viktig roll i forskningens infrastruktur och i samhällets digitala transformation. Detta är något som både KB och Svensk biblioteksförning lyfter i sina inspel till regeringens kommande forskningspolitiska proposition. Forskningsbiblioteken är redan digitala i stor utsträckning om man ser till helheten men samtidigt finns stora skillnader mellan biblioteken. Både den föreliggande studien och studien av myndigheternas informationsförsörjning visar att det behövs en mer jämlik tillgång till de e-medier som forskningen kräver och att tillgången behöver anpassas efter den forskning som bedrivs.

I *Demokratins skattkammare - Förslag till en nationell biblioteksstrategi* som tagits fram av KB och som överlämnades till regeringen i mars 2019 pekar man på behovet av strategiskt samarbete för ökad digitalisering av bibliotekens samlingar men också ett fortsatt arbete för öppen tillgång. I enlighet med sitt regeringsuppdrag har KB tagit fram ett antal rekommendationer för hur omställningen till ett öppet vetenskapligt publiceringssystem kan genomföras på nationell nivå. ^{1 5}

Det är angeläget att även fortsättningsvis följa och uppmärksamma den forskning som bedrivs utanför högskolan och de behov av informationsförsörjning och stöd till publicering som finns. Biblioteksverksamhet och bibliotekariekompetens behövs, men även nya samarbeten och nya lösningar.

5 Omställningen till öppet tillgängligt vetenskapligt publiceringssystem, Kungliga biblioteket, 2019. Dnr KB 2019-270

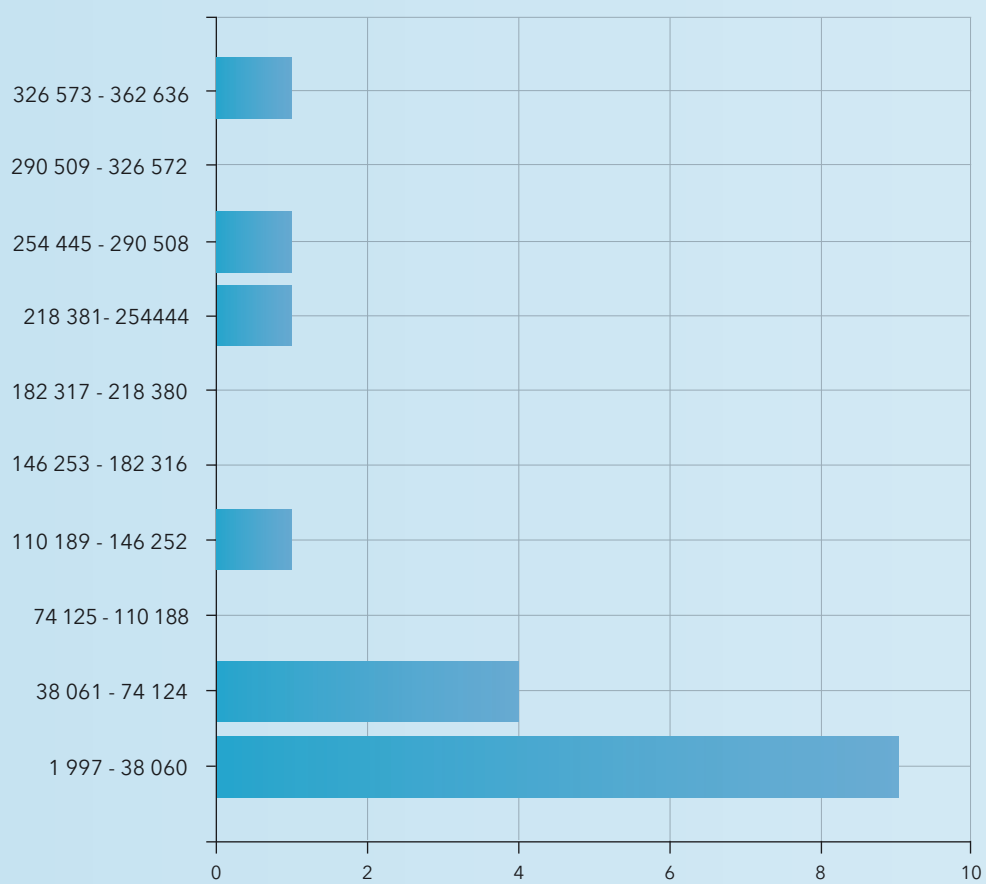
Bilagor

Medverkande museer

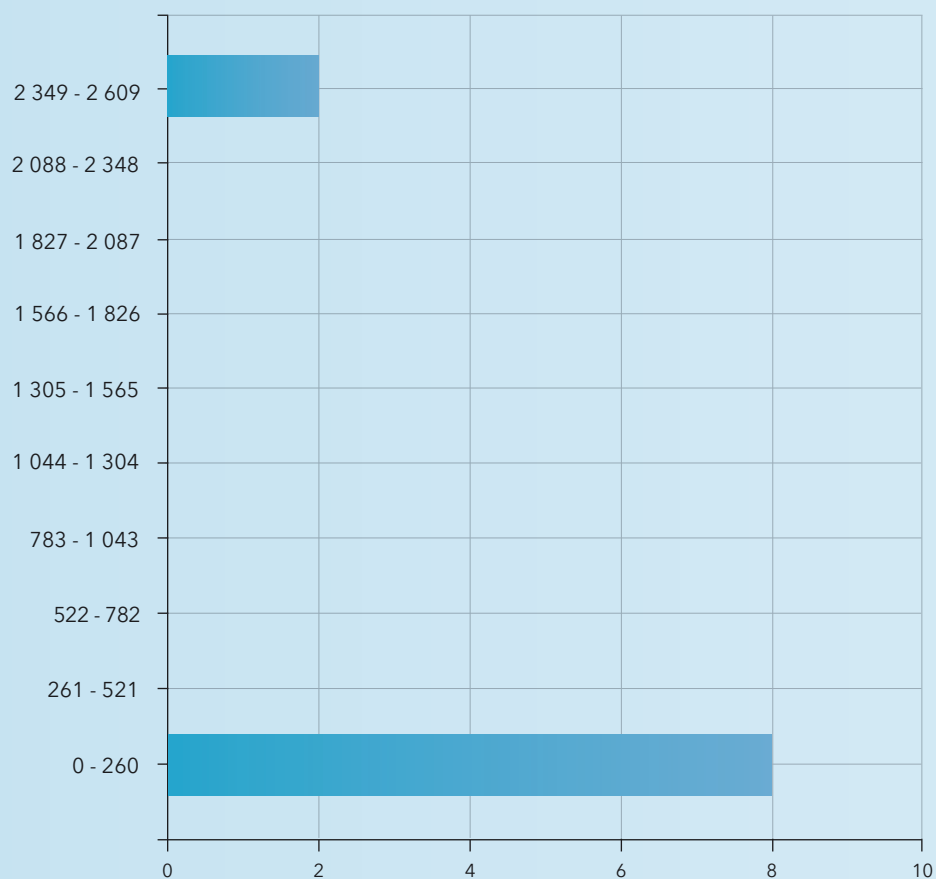
Arbetets museum
Blekinge museum
Bohusläns museum
Dalarnas museum
Dansmuseet
Gotlands museum
Jönköpings läns museum
Kulturmagasinet Helsingborg
Kvinnohistoriskt museum
Moderna museet
Nationalmuseum
Nordiska museet
Piteå museum
Regionmuseet Kristianstad
Silvermuseet
Skellefteå museum
Stadsmuseet i Stockholm
Statens centrum för arkitektur och design (ArkDes)
Statens historiska museer
Statens maritima museer
Statens musikverk
Stockholms länsmuseum
Tekniska museet
Upplandsmuseet
Västergötlands museum
Östergötlands museum

Enkätfrågor och svar

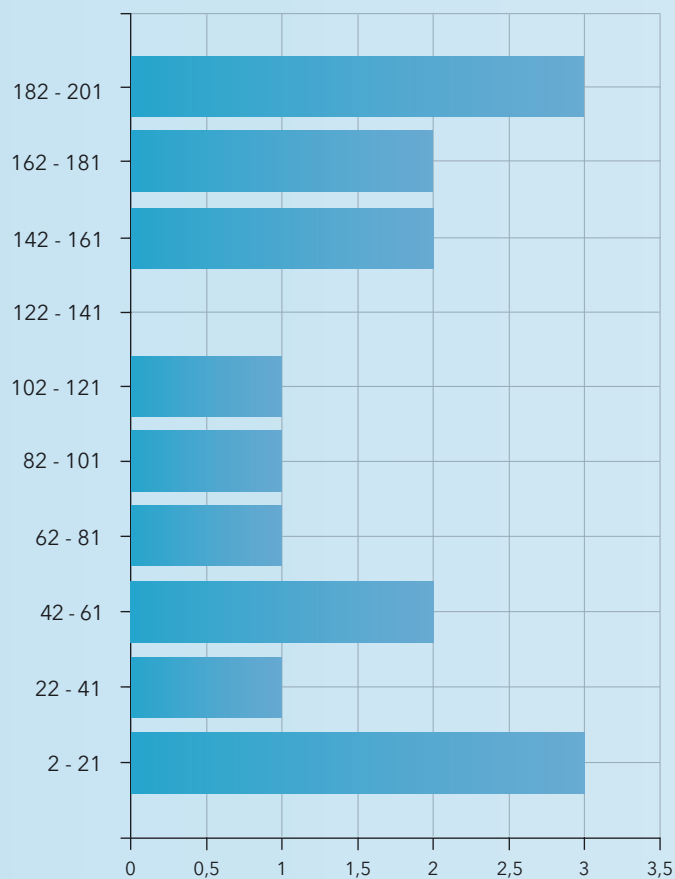
Fysiskt bestånd, böcker med skriven text (antal medier)

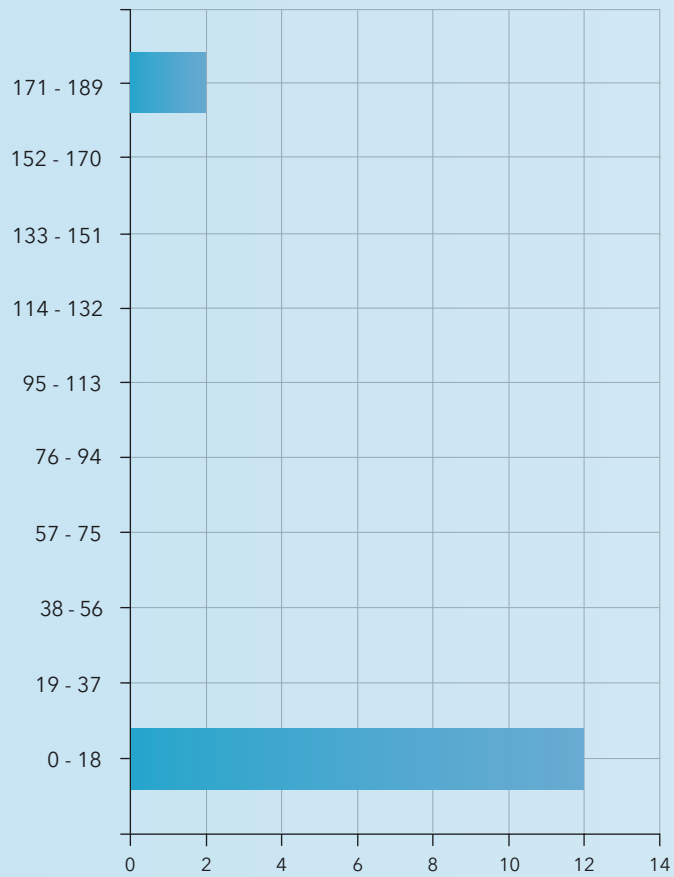
Bestånd av elektroniska titlar, böcker med skriven text (antal titlar)

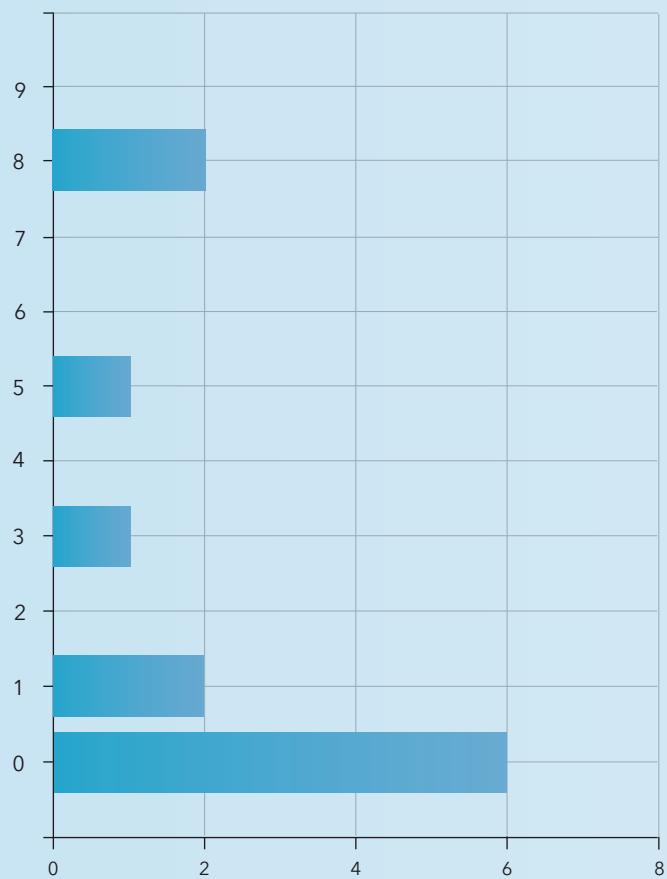
Fysiskt bestånd av tidskrifter, periodika, seriella publikationer (antal löpande titlar)

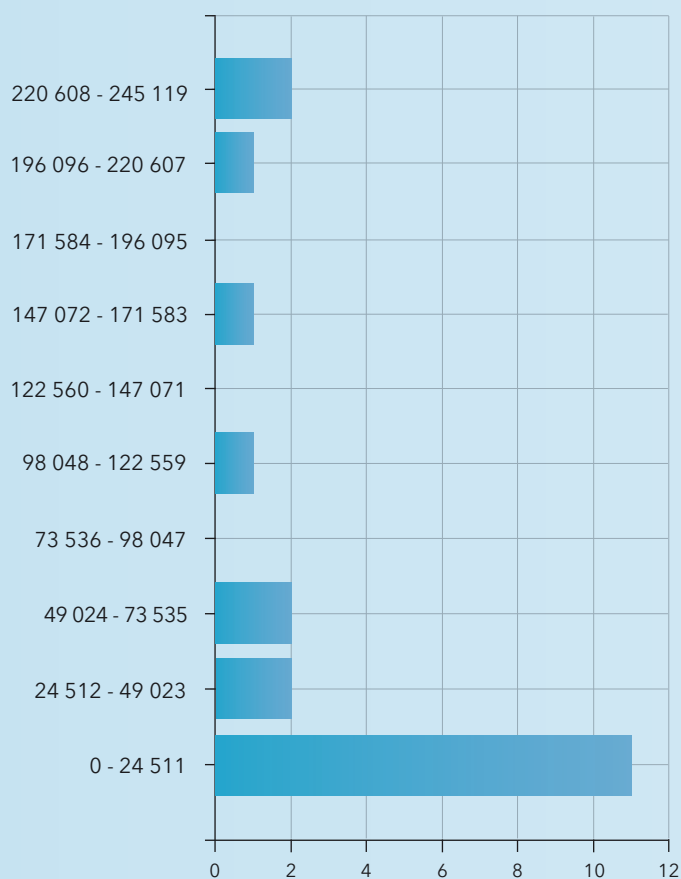
Bestånd av elektroniska titlar tidskrifter, periodika, seriella publikationer (antal löpande titlar)

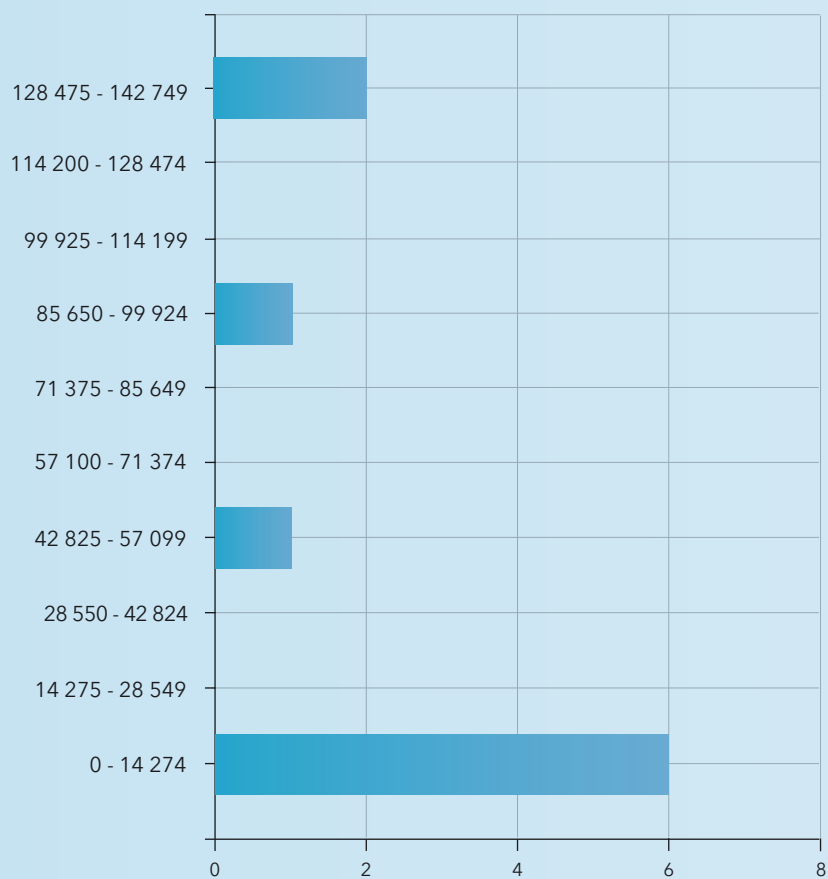
Antal licensierade databaser

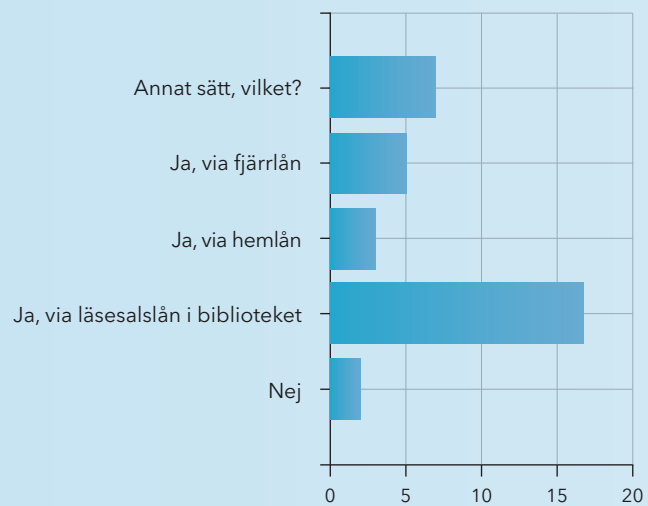
**Vilka kostnader hade biblioteksverksamheten för fysiska medier under 2017?
Antal hela kronor inklusive mervärdesskatt.**

**Vilka kostnader hade biblioteksverksamheten för e-medier under 2017?
Antal hela kronor inklusive mervärdesskatt.**

Kan allmänheten få tillgång till den vetenskapliga information som ni själva har tillgång till inom er organisation? Flera svar kan ges.

Litteraturlista

Bibliotek 2018. Offentligt finansierade bibliotek. Kungliga biblioteket, 2019. Dnr 4.3-2019-447

Erik Fichtelius, Christina Persson, Eva Enarson. Demokratins skattkammare. Förslag till en nationell biblioteksstrategi, Kungliga biblioteket, 2019.

Forskning vid museer (FOMU). Programförklaring.
www.sverigemuseer.se/wp/wp-content/uploads/2015/11/Programforklaring.pdf
(Hämtad 2019-11-15)

Laine, Anna. Museiforskning: En översikt. Riksantikvarieämbetet. 2018.

Lihammer, Anna. Forskningen vid svenska ABM-institutioner. En undersökning av aktuella förutsättningar och trender. Nobel Museum Occasional Papers nr 9, Stockholm 2009.

Museilag SFS 2017:563

Omställning till ett öppet vetenskapligt publiceringssystem. Kungliga biblioteket, 2019.
Dnr KB 2019-270

På vetenskaplig grund? Rapport från Kungliga biblioteket och Svensk biblioteks förening, 2017.

Regeringens proposition 2016/17:50 Kunskap i samverkan - för samhällets utmaningar och stärkt konkurrenskraft.

Regeringens proposition 2016/17:116 Kulturarvspolitik.

SCB, Forskning och utveckling i Sverige 2017

Svanberg, Fredrik (red.). Forskning vid museer. Stockholm, Historiska museet, 2011.